

Leesteksten

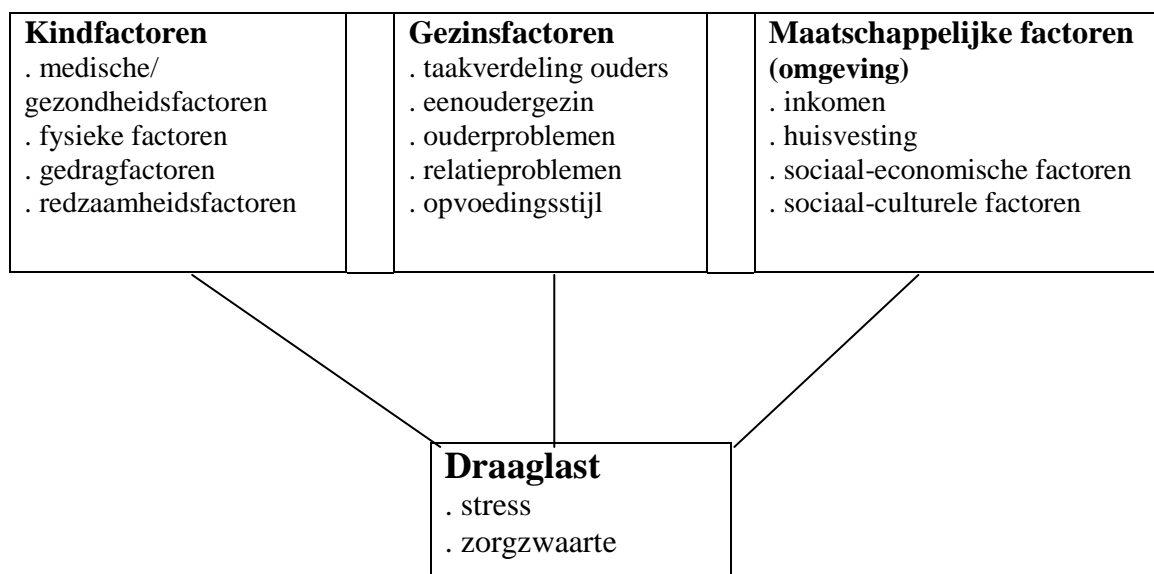
Brusjes in de pleegzorg

Uit onderzoek van Petra Bastiaensen (2001) blijkt dat brusjes in de pleegzorg een heel bijzondere band hebben met hun uithuis geplaatste broer of zus. Dit in tegenstelling tot de verhouding met de pleegouders en pleegbrusjes en de eigen biologische ouders, die zij als veel afstandelijker ervaren.

Waarschijnlijk spelen hier loyaliteit en hechtingsproblematiek een belangrijke rol. Er is vaak een langere gemeenschappelijke geschiedenis tussen de brusjes. Ze deelden gemeenschappelijke ervaringen van verdriet en ruzie tussen ouders, maar ook van mooie momenten. Ze waren soms voor elkaar de enige veilige persoon en konden elkaar beschermen. Ook al wonen ze jaren niet meer bij elkaar, juist dan blijkt er toch een sterke band te bestaan. De onzichtbare band van loyaliteit is misschien ook zo sterk, juist omdat ze niet bij elkaar wonen en dus geen concurrenten zijn. Het compenseert mogelijk ook het gebrek aan loyaliteit naar de biologische ouders toe, die hen 'in de steek hebben gelaten' (al is de loyaliteit naar de biologische ouders ondanks alles altijd wel aanwezig).

Het is goed om in de hulpverlening rekening te houden met de band die er vaak is tussen brusjes en hun verstandelijk gehandicapte broer of zus. Er is meestal sprake van een sterke gemeenschappelijke band, die benut kan worden om allerlei situaties het hoofd te bieden.

Draaglast

Elk gezin heeft een bepaalde draaglast. Gezinnen met een gehandicapt kind hebben te maken met extra draaglast. De gezinnen reageren vooral op de volgende gebieden:

- de taakverdeling tussen vader en moeder
- de verdeling van tijd over het kind met de handicap en andere gezinsleden en gezinsactiviteiten
- de zorg voor het kind en voor de opvang van het kind
- de extra kosten die deze zorg met zich meebrengt

Voor brusjes betekent dit nogal wat. Ze krijgen te maken met allerlei verschuivingen. De geboorte van een baby in een gezin is vaak al een ingrijpende gebeurtenis. Een kind met een verstandelijke beperking heeft nog veel grotere gevolgen.

(Tekst op basis van Van Gennep, 1999)

Draaglast en draagkracht

Een gezin past zich aan aan de nieuwe situatie. Deze gezinsaanpassingen zijn niet altijd voldoende en het kan zijn dat het niet goed gaat of dat de situatie in een latere fase opnieuw verslechtert. Vaak neemt het sociale netwerk in de loop van de tijd af. Ondanks de nadruk die er gelegd wordt op het versterken van het netwerk (bijvoorbeeld community support) raken veel gezinnen in een isolement. Een brusje vertelt dat er alleen nog maar over de handicap kon worden gepraat en dat ze vereenzamen. Een vader vertelt dat hij niet meer op bezoek gaat bij familie en vrienden met kinderen, omdat hij zoveel moeite had met andere, wel gezonde kinderen.

Doelstelling van gezinsondersteuning is zowel de draaglast te verminderen als de draagkracht te vergroten (zie leestekst [gezinsondersteuning](#)).

Gezinsondersteuning moet zich in een analyse zowel richten op kindfactoren, gezinsfactoren als maatschappelijke factoren. Samen met ouders en eventueel brusjes kan er een plan opgesteld worden hoe informele (familie, vrienden) en formele (professionele) ondersteuning wordt geboden.

(Tekst op basis van [Van Genneep, 1999](#))

Emoties

'Brusjes' is de combinatie van de woorden 'broertjes' en 'zusjes', en heeft betrekking op de broers en zussen van een kind met een handicap. Later is de betekenis uitgebreid naar de brusjes van pleegkinderen, kinderen met autisme enzovoort. Het is de vertaling van het Duitse 'Geschwister' en het Engelse 'siblings'. Ook brusjes kennen een vorm van rouwverwerking in relatie tot hun gehandicapte broertje of zusje, met alle mogelijke gevoelens en houdingen: schok en verdoving, ontkenning, verwarring, woede, afkeer, verdriet en depressie, verantwoordelijkheid, aanvaarding, schaamte.

Dit alles hangt samen met de ernst van de handicap en de manier waarop het ontdekt wordt. Vindt de ontdekking in één klap plaats of geleidelijk? Wat is het perspectief? Wat is de leeftijd van het brusje op zich en ten opzichte van het kind met een handicap?

Ouders zitten met allerlei vragen rondom de ernst en betekenis van de handicap en de toekomst van hun kind en gezin, maar brusjes zeker ook. Ze kunnen met allerlei tegenstrijdige gevoelens kampen. Zij willen hun ouders beschermen en ontlasten en zelf voldoende aandacht krijgen voor het verwerken van de situatie. Zij wensen enerzijds hun broertje of zusje soms dood en tegelijkertijd zijn ze dolgelukkig dat een operatie gelukt is en het kind blijft leven. Ze zijn jaloers en hebben schuldgevoelens om al die gedachten. Ze voelen zich ook schuldig omdat zij gezond zijn en hun broer of zus niet. Het is vaak een liefde-haatverhouding, en een loyaliteit-rivaliteitverhouding. Ze kunnen eenzaam zijn en te veel verantwoordelijkheid op de schouders nemen door huishoudelijke taken.

Ze kunnen ook emotioneel overbelast worden, omdat ze mede het leed van de anderen in het gezin op hun schouders torsen. En toch denken ze: 'mijn problemen zijn niet te vergelijken met die van anderen'.

Brusjes hebben meestal veel verantwoordelijkheidsgevoel, zijn emotioneel rijper dan hun leeftijdgenoten en staan stevig in hun schoenen. Er is sprake van een grotere verdraagzaamheid tegenover mensen met verschillen. Ondanks, maar waarschijnlijk ook dankzij het feit dat ze brusje zijn, ontwikkelen zij zich vaak tot sensitieve, zorgzame en verantwoordelijke mensen.

Ze kunnen heel trots zijn op hun gehandicapte broertje of zusje. Een brusje zegt apetrots over zijn broer, die verstandelijk gehandicapt, doof en spastisch is: 'Er is niemand die zo'n enorme zwaai op de schommel heeft als mijn broer!' Rond de puberteit kan die trots weer omslaan in schaamte.

De gevoelens zijn eigenlijk veelal hetzelfde als bij elke broer- of zus-relatie, maar de gevoelens zijn intenser en ambivalentier.

Gevolgen

Er verandert veel als een gezin een gehandicapt kind krijgt. Soms komt het gezin in een isolement terecht, omdat omgeving en familie afhaken. Soms ontwikkelt zich een systeem van solidaire mensen die steun en hulp bieden.

Er kunnen allerlei routines en gewoontes veranderen als gevolg van reizen voor onderzoek en ziekenhuisbezoek.

Ouders zijn er minder en hebben vaak ook niet de ruimte om zich ook nog met de andere kinderen bezig te

houden. Er wordt vaak een extra appèl op brusjes gedaan.

Brussen kunnen ook klachten krijgen, bijvoorbeeld vermoeidheid of zich emotioneel terugtrekken, een slechte concentratie op school of meer moeite met huiswerk.

Een gezin kan hechter worden of juist uit elkaar dreigen te vallen; de handicap zorgt dan voor extremere verhoudingen.

De situatie kan zodanig zijn dat er een klap wordt uitgedeeld of erger. Jaap Lodewijks slaat zijn moeilijke kind als de situatie weer eens onhoudbaar is geworden. Lodewijks-Frencken (2004) schrijft dat dat op zich niet zo bijzonder is. Bijzonder is dat bijna alle ouders die het zo zwaar te verduren hebben **niet** slaan. De draaglast is hoog en de draagkracht wordt minder. De grote druk, de overbelasting, kan mensen hun zelfbeheersing doen verliezen.

Soms kan er een onveilige situatie zijn voor brusjes als een kind met een verstandelijke beperking bepaalde agressieve buien heeft. Dit kan zelfs tot uithuisplaatsing leiden, omdat de situatie onhoudbaar is geworden. Er zijn nogal wat brusjes die aangeven dat hun gehandicapte broer of zus iets speciaals heeft toegevoegd aan hun leven en het gezin.

Henri Nouwen beschrijft een confrontatie met zijn zus die hem belt dat hun schoonzus een kind heeft gekregen met het Downsyndroom:

'Laura zal voor onze hele familie belangrijk zijn. We hebben nooit een 'zwakke' in ons midden gehad. Wij zijn allemaal hardwerkende, ambitieuze mensen, die zelden iets van machteloosheid hebben moeten ervaren.

Nu komt Laura ons een compleet ander verhaal vertellen, een verhaal van zwakheid, kwetsbaarheid en volledige afhankelijkheid...' (Nouwen in Gracias geciteerd uit Hoekstra, 2002)

Behoorlijk wat brusjes gaan zelf de zorg in vanwege hun betrokkenheid bij de gehandicaptenzorg en soms vanuit hun boosheid (ik ga het beter doen, want ze hebben er recht op).

Voor gevolgen op het emotionele vlak, zie de tekst Emoties.

Gezinskenmerken

(http://users.skynet.be/website.autiplanet/Autiplanet/ze_zitten_in_hetzelfde_schuitje.htm en www.cafamily.org.uk/siblings.html en Boer, 1994)

Gezinsgrootte

Brussen in een groot gezin lijken het gemakkelijker te hebben dan brussen in een klein gezin. Bij kleine gezinnen zijn de verwachtingen ten aanzien van het niet-gehandicapte kind vaak hoger. Iets in de trant van 'die gaat het wel maken'. Daardoor kan de druk groter zijn. Die druk kan ook om andere redenen groter zijn. Brussen kunnen het gevoel hebben door te presteren gezien te worden, of ze willen goedmaken wat hun gehandicapte broertje of zusje niet kan.

Bij grotere gezinnen worden die verwachtingen over verschillende gezinsleden verdeeld. Ook de taken rondom huishouden en verzorging worden meer verdeeld onder de kinderen. Verder worden ervaringen en problemen tussen brusjes onderling, die niet met de ouders worden gedeeld, makkelijker uitgewisseld. Ten slotte kan het voor een brusje goed zijn om in de dagelijkse omgang naast het vaak zo centraalstaande gehandicapte kind ook andere brusjes te hebben om mee te spelen.

Houding van ouders

Als ouders open en eerlijk omgaan met de handicap en de handicap aanvaard wordt, dan heeft dat een positief effect op de houding van de brusjes. Als ouders er niet geheimzinnig over doen en brusjes de ruimte geven om open te praten over hun gevoelens en ideeën, dan kan dat veel helpen.

Sociaal-economische situatie

De sociaal-economische situatie lijkt geen duidelijke aanwijzingen te geven, al ziet het er naar uit dat in een gunstiger sociaal-economische gezinssituatie de brusjes wat meer ontzien worden omdat de financiële middelen er zijn om hulp te betalen. Toch spelen het helpen en het mede de verantwoordelijkheid dragen bij de verwerking een rol. Wel hebben brusjes vaak minder tijd voor hun leeftijdgenoten.

Geboorte(volg)orde

Oudere broers en zussen passen zich in het algemeen beter aan. Zij zijn begonnen in een 'normale' opvoedingssituatie en hun ouders hadden meer houvast. Jongere brussen halen qua ontwikkeling hun gehandicapte broer of zus in en dat kan verwarrend zijn. Het voordeel van jongere brussen is dat ze niet

beter weten dan dat het gehandicapte kind gewoon deel uitmaakt van het gezin.

De oudste dochter van een gezin wordt nogal eens met extra zorg belast, wat te veel druk kan geven en overbelasting.

Leeftijd

De leeftijd van een bruis, en het leeftijdsverschil, maakt nogal wat uit. Hoe groter het leeftijdsverschil, hoe beter de bruisen zich kunnen aanpassen aan de nieuwe gezinssituatie. Bruisen die veel ouder zijn hebben al een plaats in het gezin verworven.

Geslacht

Als het kind met de handicap van hetzelfde geslacht is, zijn er meer schaamtegevoelens.

Tijdstip van ontdekken

Verder speelt een rol het moment waarop de handicap ontdekt is. Als een bruisje de stress van de diagnose en de ontdekking heeft meegemaakt, dan speelt het tijdstip een andere rol dan in geval de handicap er altijd al was. Het kan een traumatische ervaring zijn voor een bruisje; maar het kan ook de kans op acceptatie vergroten.

Gezinsondersteuning

De belangrijkste problemen die zich bij een kind met een verstandelijke beperking voordoen zijn:

- lichamelijke problemen: niet volledig ambulans zijn, spasticiteit, epilepsie
- (zelf)redzaamheidsproblemen: zindelijkheid, zelf eten, aankleden
- communicatieproblemen: slecht spreken, moeilijk te begrijpen zijn
- gedragsproblemen: sociaal storend gedrag, stereotiep gedrag, uitdagend gedrag

Met name de gedragsproblemen zijn vaak een reden tot uithuisplaatsing, omdat het gezinsleven er te veel onder lijdt. Gezinsondersteuning en gerichte vaardigheidstraining zorgen ervoor dat er minder kinderen uithuis geplaatst worden (geschat wordt ongeveer de helft) en zorgen voor minder depressieve verschijnselen, gezinsstress, ouder- en kindproblemen (Smit & Van Gennep 1999).

Verder kan gezinsondersteuning een rol spelen bij bruisjes die erg lastig gedrag vertonen of juist in hun schulp kruipen, hun emoties ontkennen, zich erg verantwoordelijk voelen of extra gevoelig zijn.

Een van de belangrijkste taken van een gezinsondersteuner, gezinscoach of bruisbouwer is het ontwikkelen van een netwerk via familie, buurt, school of oudervereniging. In het thema gezin en handicap wordt nader ingegaan op netwerkontwikkeling.

Grondhouding hulpverleners naar ouders en bruisjes

- Erken de deskundigheid van de ouders/verzorgers en betrek hen bij de zorg.
- Geef geen valse hoop, het kan omslaan in wanhoop. Zinvoller is dan een 'zwijgend meeleven' en het volgen van de wensen van de ouders.
- Benadruk dat de ouders geen therapeuten zijn, maar ouders moeten blijven. Ouders hoeven ook niet professioneel te zijn. Zij moeten ouders kunnen blijven.
- Hulpverleners moeten een beroepshouding ontwikkelen gericht op 'professionele dienstbaarheid'. Ouders zijn afhankelijk van de hulpverlening. Er is een '*niet-wederkerige relatie*': hulpverleners hebben een bepaalde hoeveelheid tijd en deskundigheid, soms solliciteert men en soms gaat men weg. Ouder blijf je je hele leven lang. Het heeft ook voordelen: de ouder hoeft niet dankbaar te zijn, want de hulpverlener wordt betaald om diensten te leveren.
- Vanuit het voorgaande kunnen hulpverleners luisteren naar de bruisjes, die soms heel andere ideeën hebben dan hun ouders.
- Duidelijkheid naar de andere kinderen toe voorkomt pesterijen en mythevorming. Als een gehandicapt kind naar een gewone school gaat, wordt het vaak gepest. Zo kan een bruisje ook gepest worden. Soms kun je dit voor zijn.
- Bereid de betrokkenen (ouders, leerkrachten, hulpverleners, bruisjes) voor op mogelijke reacties van de omgeving.

- Brusjes kunnen steun hebben aan lotgenotencontact, zoals ouders steun kunnen hebben aan ouderverenigingen. Praktische en emotionele steun gaan vaak samen. Op veel plaatsen zijn groepen brusjes gestart, die met elkaar leuke dingen ondernemen, ontspannen, discussiëren, spelen, rollenspelen doen en af en toe huilen. Door elkaar te helpen, help je jezelf.
- Sommige brusjes zitten niet op een groep te wachten. Individuele steun kan dan nodig zijn.
- Een brusje kan ook veel hebben aan iemand van buiten de familie.
- Hulpverleners kunnen ook direct informatie en advies geven.
- Betrek alle kinderen erbij en geef waardering aan ze.
- Flexibele ondersteuning, zowel voor de brusjes als voor het gehandicapte kind en de ouders, is belangrijk.

Het gezin als systeem

Als in een gezin een baby wordt geboren dan betekent het dat het gezinssysteem een nieuw evenwicht gaat zoeken. Bij de geboorte van een kind met een verstandelijke beperking speelt dat vanzelfsprekend ook. Maar de manier waarop dat evenwicht hervonden wordt is ingewikkelder. Er zijn nauwelijks voorbeelden van anderen die in een soortgelijke situatie hebben gezeten.

Rollen veranderen, de jongste gaat soms voor een oudere zorgen. Een kind krijgt dan veel verantwoordelijkheid. De balans is in de war. De familie en vrienden om het gezin heen gaan ook naar een nieuw *evenwicht* zoeken. Sommigen komen niet, maar anderen zijn een extra steun geworden. Een belangrijke vraag is hoe *open of gesloten* de familie is voor pijn en verdriet? Soms gaan deuren open die lang gesloten waren en wordt het contact hersteld. In andere gevallen wordt het contact weer verbroken. Het is belangrijk dat een systeem zowel open en gesloten is. Er moet ruimte zijn voor geslotenheid in de vorm van intimiteit en sfeer. Maar ook is openheid naar de omgeving nodig om verdriet te delen en te helpen. Te veel openheid kan leiden tot ontwrichting van een gezin, te veel geslotenheid tot isolement van een gezin.

De *energievoorziening* van een gezin kan ernstig ontregeld raken bij een verstandelijk gehandicapt kind. De leden van een sociaal systeem geven en krijgen energie van het systeem. Ouders ervaren het vaak als alleen maar geven en nooit eens ontvangen. Een verstandelijk gehandicapt kind kan echter ook veel geven.

De *zingeving* is in een systeem ook van belang. Een gehandicapt kind kan de oorzaak zijn van verlies aan zingeving. Vader stort zich in zijn werk en ver'werkt' zijn verdriet niet, maar stopt het weg. Dit kan leiden tot relatieproblemen vanwege het verlies van gedeelde zingeving. Maar de zingeving kan ook juist versterkt worden.

Er zijn verschillende vormen van tijdelijke opvang (logeerhuis, gastgezin enzovoort). Als een kind tijdelijk ergens anders is, dan kan dat soms als een enorme opluchting worden ervaren. Toch moet er ook dan een nieuw evenwicht gevonden worden in het gezin. Iemand die altijd aanwezig was is weg en de rollen moeten opnieuw verdeeld worden. Ook bij een eventuele uithuisplaatsing verandert het gezinssysteem door veranderde patronen.

Ook de brusjes moeten een nieuw evenwicht vinden en als het gehandicapte kind weer thuis komt dan duurt het weer een tijdje voor het oude evenwicht is hersteld.

Het systeem: vijf kansen of struikelblokken

Hoekstra (2002) past vijf basisconcepten van Friedman toe op gehandicapte kinderen, waaronder zijn eigen gehandicapte kind. Hij onderscheidt: de geïdentificeerde patiënt, homeostase of evenwicht, differentiatie van onszelf, de wijdere familiekring en de emotionele driehoeken.

De geïdentificeerde patiënt is een gezinslid dat duidelijk afwijkend gedrag laat zien, negatief gedrag over een langere periode. Alle aandacht gaat naar die 'patiënt' en over de brusjes wordt gezegd: 'je hoort ze nooit', 'ze doen het zo goed'. Ondertussen proberen de brusjes op hun eigen manier de boel te redden, maar komen vooral in de problemen. Friedman richt zich niet zozeer op de geïdentificeerde patiënt, maar vooral op diegenen die de beste mogelijkheden hebben om verandering aan te brengen in het gezinssysteem.

Het evenwicht. In een gezinssysteem vinden processen op een subtiele wijze plaats. De ene partner is de optimist en doorzetter en compenseert daarmee onbewust de wanhoop van de ander. De rollen kunnen zich vastzetten en daarmee oplossingen in de weg staan. De een is creatief en positief, de ander komt met

mitsen en maren. Vastgeroeste rollen loslaten om tot een nieuw evenwicht te komen, kan veel nieuwe energie geven. De oma die zich geen raad weet met haar eigen verdriet en dat van haar kind, kan zo opnieuw betekenis geven aan de relatie met haar kleinkind.

'We merken niet eens dat we hondsmoe worden. Er komt langzaam gekte in het huis, we voelen het, maar hebben er geen woorden voor. (Lodewijks-Frencken & Lodewijks, 2004)

Differentiatie van onszelf. Zelfdifferentiatie is kiezen voor een eigen weg. Er dreigt roofbouw en je zorgt dat je er niet aan onderdoor gaat. Door zuinig op jezelf te zijn, kun je ook goed naar anderen blijven functioneren. Een brusje vertelt dat zij al twaalf jaar niet op vakantie waren geweest vanwege haar broer. Het is goed om af en toe voor jezelf als ouder te kiezen en afstand te nemen.

De wijdere familiekring. Altijd binnen een familie de jongste zijn is een vorm van verstarring binnen bredere familieverbanden. In onze individualistisch ingestelde cultuur (zie ook boek) is de familie vaak een knellende band, belemmering of afwezig. Jaap Lodewijks (2004) ziet zijn zoon (een brusje) langzaam verdwijnen 'maar naarmate de jaren vorderen glipt hij uit onze vingers'. Een ander brusje is al jaren vrijwilliger bij het gehandicaptenzwemmen. In de familie kunnen ongekende krachten loskomen die 'antwoord geven en zich verantwoordelijk voelen' voor het kwetsbare.

De emotionele driehoek. Daar waar drie mensen met elkaar omgaan voelt er één zich vaak buitengesloten. Als alle aandacht naar het kwetsbare gehandicapte kind gaat, is het brusje de derde, degene die vergeten kan worden. Het brusje hoort erbij, maar staat erbuiten. In principe moeten deze vastgeroeste verhoudingen doorbroken worden.

Loyaliteit

Broers en zussen groeien samen op en kunnen een unieke band ontwikkelen, of er iemand is met een handicap of niet. Die hechte band kan zo blijven tot aan de volwassenheid (en erna). Het kan echter ook anders: soms ontwikkelt zich juist geen hechte relatie en groeit men 'langs elkaar op'. Die verhouding tussen broers en zussen wordt beïnvloed door allerlei factoren en slechts één ervan is een broertje of zusje met een verstandelijke beperking.

Brusjes zijn in het algemeen loyaal aan hun broer of zus met een verstandelijke beperking. Er kan een nieuw soort verticale loyaliteit ontstaan als jongere brusjes voor hun oudere gehandicapte broer of zus gaan zorgen. Het jongere kind wordt dan een vervangende ouder. Een omdraaiing van rollen. Oudere kinderen worden regelmatig ingezet om voor jongere kinderen te zorgen, maar omdraaiing kan rolverwarring geven.

Loyaliteitsproblemen kunnen ontstaan naar vrienden en vriendinnen, die niet mee naar huis worden genomen, omdat een brusje zich schaamt voor de gehandicapte broer of zus. Ook kunnen brusjes op school gepest worden met hun verstandelijk gehandicapte broer of zus.

Ouders kunnen in een loyaliteitsconflict komen naar hun eigen ouders toe. Hoekstra (2002) geeft een voorbeeld van een familiereünie waarbij ze moesten kiezen tussen thuisblijven of gaan en hun zoon niet meenemen.

Brusjes kunnen woedend zijn als hun broer of zus uithuis geplaagd wordt. Ze beschouwen het als een soort van verraad van de ouders. De loyaliteit tussen ouder en kind is geschonden.

Soms wordt een uithuis geplaagd kind niet meer bezocht. Het geeft te veel verdriet, of men probeert het bestaan te ontkennen, ouders kiezen voor zichzelf en een nieuwe toekomst.

Opvoeding

In de gewone opvoeding is een baby volledig afhankelijk van de ouders. Langzaam wordt een kindje zelfstandiger. In de opvoeding van een kind met een verstandelijke beperking gaat dit proces langzamer, soms is er een terugval. Vaak moet wat bij de brusjes vanzelf werd opgepikt, nu door de ouders aangeleerd en herhaald worden om te beklijven.

Een aantal adviezen voor de opvoeding:

- Laat alles zoveel mogelijk doorgaan. (Hoekstra (2002) schrijft dat ze op een camping in de vakantie slingers ophingen voor hun gehandicapte zoon die in Nederland was achtergebleven.)

- Probeer bij de brusjes tijdig de dingen te signaleren waar het niet goed mee dreigt te gaan.
- Wees duidelijk, open en eerlijk naar de brusjes. Deel als ouder ook over het algemeen je eigen gevoelens met je kinderen.
- Geef ook ruimte voor negatieve gevoelens. Soms werd het speelgoed kapot gemaakt, huiswerk verscheurd, de sfeer verziekt door het gehandicapte zusje of broertje. Praat daar over. Een slot op de deur kan een brusje de nodige privacy geven.
- Doe ook iets speciaals voor brusjes. Geef ze extra aandacht. Bescherm ook bepaalde tijdstippen: naar bed brengen, één keer per maand naar de bioscoop enzovoort.
- Begeleid de informatie naar het kind toe zorgvuldig. Kinderen zitten vaak met veel vragen rondom de toekomst, de eigen eerlijkheid en dergelijke.
- Geef ruimte voor een positieve kijk op de gebeurtenissen. Bewaar ook de humor in het gezin.
- Verwacht niet dat de brusjes volwassen reageren, als ze nog kinderen zijn. Probeer hen te ontzien en geef hun de ruimte om nog een kind te mogen zijn.
- Benadruk dat niemand schuldig is.
- Praat erover hoe kinderen het aan vrienden kunnen uitleggen. Nodig die vrienden eventueel eerst eens uit als het gehandicapte kind er niet is.
- Moedig brusjes aan hun eigen sociaal leven te ontwikkelen.
- Brusjes hoeven het gehandicapte kind niet altijd te betrekken bij hun spel.
- Zorg ervoor dat het brusje in noodsituaties ergens ondergebracht kan worden.
- Moedig brusjes aan uit huis te gaan als ze eraan toe zijn.
- Vraag professionele zorg, zoals gezinsondersteuning, aan bij bepaalde zorgproblemen.

Websites

www.broersenzussen.nl

www.brussen.be

www.fvo.nl (ouderverenigingen)

http://users.skynet.be/website.autiplanet/Autiplanet/ze_zitten_in_hetzelfde_schuitje.htm

www.cafamily.org.uk/siblings.html